

ЛИТВИНОВ А.Н. СТРУКТУРА МЕХАНИЗМА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕННЯ
Сделаны анализы основных элементов механизма индивидуального преступного поведения и определению
основных условий их структурирования.

LITVINOV A.N. The article is devoted to analysis of the main elements of individual crime behavior mechanism
and to definition of main conditions of their structuring.

УДК 343.9

Л.В. ДУНДИЧ

Харківський національний університет внутрішніх справ

ТИПОВІ МОДЕЛІ МЕХАНИЗМУ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Статтю присвячено аналізу основних елементів типової моделі механізму крадіжок вантажів на залізничному транспорті, які вчинюються організованими групами, та використанню цих знань у розслідуванні відповідних злочинів.

Надійшла до редколегії 18.04.2008

Моделювання є одним із загальнонаукових методів криміналістики і практики боротьби зі злочинністю, що полягає у побудові і вивченні моделей будь-яких явищ, процесів або систем об'єктів для їхнього детального дослідження [1, с.121]. При моделюванні для дослідження об'єкта використовується не сам об'єкт, а його модель, що заміняє.

Моделювання – це єдиний можливий і найбільш раціональний метод, що приводить до відшукування ланцюжків, що зв'язують окремі явища в рамках більшості процесів, досліджуваних у криміналістиці. Зрозуміло, використання моделей саме по собі – це ще не вирішення проблеми, але без нього неможливо знайти вірний спосіб дії, метод розв'язання. Питання моделювання різних проблемних ситуацій, у тому числі й у середовищі механізму вчинення злочину, пов'язані, насамперед, із проблемою підготовки і прийняття тактичних рішень.

На думку О.М. Кустова, криміналістична модель представляє собою штучно створену систему, яка відтворює з певним ступенем подібності замінений нею об'єкт, явище або процес, пов'язаний із досліджуваною злочинною подією. Вивчення і перевірка моделей дозволяють одержати нові знання про оригінал і використовувати їх для вирішення поставлених перед правоохоронними органами завдань із розкриття та розслідування злочинів [2, с.176].

Усі моделі за змістом класифікуються на матеріальні та уявні. Виходячи з цього, перші відтворюють об'єкт у матеріально фіксо-

ваному виді, а другі – у свідомості людини у формі уявного образу. На емпіричному рівні всі моделі тісно пов'язані між собою і взаємообумовлені.

Як показало вивчення практики розслідування кримінальних справ про крадіжки вантажів, вчинені організованими групами на об'єктах залізничного транспорту, найчастіше в діяльності слідчого використовуються уявні моделі, які в ході розслідування можуть бути матеріалізовані у вигляді схем, планів, креслень або опису.

При розслідуванні названих злочинів, слідчий, як правило, використовує метод моделювання, оскільки відтворити механізм вчиненого злочину не завжди представляється можливим в абсолютній точності, а в деяких випадках це досить важко в силу специфіки, обумовленої в першу чергу територіальною поширеністю меж вчинення злочину. Тож аналіз проблем моделювання основних елементів названого механізму представляє важливу прикладну задачу даного дослідження.

Створення і вивчення моделей механізму вчинення крадіжок даної групи важливе з точки зору їх гносеологічної цінності, тому що сприяє, насамперед, перевірці та одержанню нової інформації; дозволяє досліджувати і пояснювати зв'язки між фактами, явищами та їх наслідками, які утворилися, а також розкривати взаємозумовленість між ними.

Об'єктами криміналістичного моделювання можуть бути різні обставини, умови і

стани. Такими об'єктами, в досліджуваних нами злочинах, можуть бути явища і процеси, пов'язані зі злочинною діяльністю організованих груп, які вчиняють крадіжки вантажів на залізничному транспорті. Такі об'єкти поділяються на пізнавані і виступаючі як засоби пізнання – конкретний злочин і його механізм, окремі елементи механізму вчиненої злочинної події. До них відносяться дії злочинців (лідера, членів організованих груп), діяльність даної групи, окремі акти поведінки інших учасників злочинної події, обстановка місця події, зовнішні ознаки учасників або свідків злочину, знаряддя або засоби вчинення та інші об'єкти, пов'язані з досліджуваною подією [3, с.20-21].

Виходячи з вищесказаного, можна визначити наступні типові елементи моделі механізму крадіжок вантажів на залізничному транспорті, які вчинюються організованими групами. Умовно контур цієї моделі можна визначити як: крадіжки вантажів вчинюються організованою групою на систематичній основі.

Ці злочини відрізняються від інших протиправних діянь з аналогічним злочинним результатом наступними особливостями: по-перше, злочини вчинюються в умовах неочевидності; по-друге, вони, як правило, ретельно підготовлені, організовані й сплановані; по-третє, при їх вчиненні застосовуються різноманітні знаряддя і засоби, у тому числі і високотехнічні; по-четверте, при вчиненні цих злочинів спричиняється значна матеріальна шкода охоронюваним об'єктам; по-п'яте, місце вчинення злочину має значні характеристики за розмірами, при цьому відбуваються вони можуть відразу в декількох місцях, а час їх вчинення тривалий.

Найчастіше до складу організованих груп, які вчиняють крадіжки по цій моделі, входять співробітники транспортних, експедиційних організацій, охоронних структур, підприємств одержувачів або відправників, працівники залізничних станцій, що мають допуск до ведення вантажно-розвантажувальних робіт, здійснюють супровід вантажів тощо. При цьому в момент вчинення злочину вони знаходяться у безпосередній близькості від місця вилучення предмета злочинного посягання. Крім того, подібним злочинам властива деяка витонченість застосовуваних прийомів, яку можна по-

яснити корисливими мотивами. Вони вчинюються організованими групами, які, як правило, не перевищують 10 членів. Тут проглядаються виражені організаційні аспекти злочинної діяльності, коли співучасники виконують складні й тривалі заходи із підготовки до вчинення або приховування слідів злочину.

У структурі розглянутої моделі вчинення крадіжок вантажів на залізничному транспорті можна виділити чотири етапи: організаційний, технічної підготовки, реалізації і приховування.

Організаційний етап передбачає вирішення питання про можливість крадіжки з конкретного об'єкта залізничного транспорту у співучасті з працівниками залізниці, у чій компетенції входить забезпечення транспортування, завантаження-розвантаження або забезпечення збереження вантажів. Одночасно може вирішуватися питання про розподіл сфер впливу з іншими групами, що діють на конкретній території, і отримання їхньої згоди на це. Можливо також заручитися «підтримкою» представників правоохоронних або контролюючих органів.

На цьому етапі крадіжки вивчається місцевість, що прилягає до об'єкта залізничного транспорту, готується схема крадіжки тощо. Може залучатися технічний персонал і працівники, на яких покладається технічне виконання окремих операцій. У випадку планування крадіжки специфічного вантажу (наприклад, нафти), необхідно підготувати схему «договірних відносин» (оренда, суборенда терміналів ємностей тощо), також домовитися з керівниками нафтобаз про обсяги постачань викраденої продукції.

Етап технічної підготовки – це вирішення питання про розміщення членів групи, що готують крадіжку; придбання необхідного устаткування і матеріалів; залучення і використання будівельної техніки, забезпечення безпеки підготовчих заходів. Іноді злочинцями використовується унікальне обладнання типу «Кріт» вартістю близько 10 тис. доларів США, спеціальні матеріали, що забезпечують безпеку при роботі з паливомастильними матеріалами тощо.

Ці дії спрямовані на створення умов і сприятливої обстановки вчинення крадіжки. Однак слід зазначити, що ці підготовчі дії

несуть у собі великий масив криміналістично значимої інформації, яка відображається в матеріальних та ідеальних слідах, що можуть служити джерелами доказів.

Груповий суб'єкт злочинної діяльності, найчастіше лідер групи, плануючи злочин, створює його уявну модель, що також відображається у свідомості співучасників, а іноді фіксується на матеріальних носіях (папері, магнітних носіях інформації). Потім модель майбутньої події злочину переводиться в площину вирішення поставлених завдань. Варто враховувати, що на даному перехідному етапі можливе незаплановане настання очікуваних обставин, що вимагає швидкого ухвалення рішення із реалізації запланованого злочинного діяння.

Етап реалізації складається зі стадії викрадення вантажу і його перевезення до місця зберігання; стадії збереження, легалізації і збуту викраденого до кінцевого споживача.

У процесі таємного викрадення співучасники, насамперед, вирішують задачі конспірації можливого виявлення місця проникнення, одержання даних про режими експлуатації окремих об'єктів залізничного транспорту від технічного персоналу, а також прикриття злочинної діяльності та її результатів від правоохоронних органів.

Безпосередньо в момент вчинення крадіжки члени групи відповідно до розподілу ролей, діючи за вказівкою керівника, прибувають на місце передбачуваного перебування вантажу. здійснюють його вилучення і подальше транспортування до місця зберігання. Свої дії співучасники координують за допомогою різних засобів зв'язку.

Останнім часом почастишали випадки первинної легалізації викраденого майна саме на етапі транспортування (особливо, паливомастильних матеріалів) від місця крадіжки до місця зберігання (перевалки). При цьому визначена заздалегідь особа за вказівкою керівника групи забезпечує водіїв підробленими супровідними документами на перевезений вантаж. Зазначені документи надалі використовуються приймальниками викраденого на сховищах, базах, транзитних пунктах, переробних заводах тощо з метою надання вигляду правомірності угодам з майном, здобутим завідомо злочинним шляхом.

Крадіжки по описаній вище схемі здійснюються, як правило, у нічний час (з 24 до 6 години). Однак у зв'язку з тим, що пересування автотранспортних засобів у нічний час контролюється працівниками ДАІ, автотранспорт із викраденим найчастіше відстоює у спеціальних підготовлених для цього місцях, і його пересування здійснюється з 7 до 9 години ранку під час зміни нарядів і постів ДАІ.

Таким чином, організовані групи вчиняють систематичні крадіжки і розміщення на співпрацюючих з ними підприємствах конкретних обсягів викрадених вантажів. Їхні функції в процесі організації цього незаконного бізнесу, як правило, цим обмежуються і за здану продукцію вони регулярно отримують обговорену заздалегідь грошову суму готівкою. Вигода для всіх співучасників очевидна.

Стадія зберігання, легалізації та збуту до кінцевого споживача викрадених вантажів часто здійснюється іншими співучасниками, які не входять до складу організованих груп. Вони скуповують викрадене, зберігають його, а також укладають різні угоди по майну, свідомо здобутим злочинним шляхом.

Доходить до того, що на окремих великих транспортних вузлах функціонують цілі мережі, що представляють собою трохи зменшені (за обсягами) копії легальних структур. Так, наприклад, у матеріалах однієї з вивчених нами кримінальних справ є опис нафтобази в мініатюрі зі своєю наливною естакадою, під'їзними залізничними коліями, на які подавалися залізничні цистерни. З місця викрадення нафта надходила до первинного резервуарного парку – нафтобазу, побудовану неподалік від великого нафтозаводу. Тут викрадена нафта накопичувалася до певних обсягів, перевантажувалася в автоцистерни і транспортувалася на інші нафтобази, де концентрувалася в партії промислових обсягів, достатні для виконання договірних зобов'язань постачань на нафтопереробні заводи, що були кінцевими споживачами викраденої нафти. Крім того, нафта поставлялася на нафтопереробні заводи під видом газового конденсату, у результаті чого значно занижувалися тарифи на залізничні перевезення.

На даному етапі вчинення крадіжок злочинцями оформляються договори оренди

емностей зберігання, купівлі-продажу продукції, на збережений продукт складаються підроблені паспорти якості, товарно-супровідні документи. Саме тут вперше з'являється реальний облік обсягів викраденого. Саме з цієї стадії з'являється можливість за допомогою фінансово-господарської документації простежити не тільки подальший рух викрадених вантажів, але і наступні розрахунки по угодах за ними.

Подія злочину – один з матеріальних процесів дійсності, а тому знаходиться у зв'язку і взаємозумовленості з іншими процесами, подіями і явищами, відображається в них і сам виступає відображенням якихось процесів. Для того, щоб довідатися про подію, ми повинні виділити пов'язані з нею зміни. Зв'язок змін з подією існує об'єктивно.

Об'єктами, що відображаються, в процесі виникнення інформації про крадіжки вантажів на залізничному транспорті стають наступні елементи механізму даного злочину:

- члени організованої групи, що прибувають у заздалегідь визначене місце вчинення крадіжки, при цьому всі співучасники виконують визначені лідером групи дії відповідно до раніше розподілених ролей;

- особи, які знаходяться безпосередньо поблизу місця злочину (перехожі, охорона), що можуть байдуже спостерігати за протиправними діями або намагатися припинити ці дії;

- особи, включені в механізм вчинення злочину, які виконують визначені ролі без наявності наміру на вчинення крадіжки (працівники станції, вантажники, шофери);

- елементи обстановки, що можуть бути сприятливими (у цьому випадку суб'єкт злочинної діяльності безперешкодно досягає бажаного злочинного результату) і несприятливими. В останньому випадку членам організованої групи з незалежних від них причин довести свій злочинний задум до кінця не вдається (на місце вчинення злочину прибувають працівники правоохоронних органів).

На етапі приховування членами організованої групи активно здійснюються заходи із конспірації організаторів і посередників кримінальних подій. Дії по прихованню слідів конкретних злочинів і організованої злочинної діяльності в цілому, як показує аналіз

слідчої практики, наведений у попередньому підрозділі досить різноманітні і застосовуються злочинцями в більшості випадків досить успішно.

Варто звернути увагу також на те, що представлена модель механізму злочину може мати різні варіації, обумовлені специфікою предмета злочинного посягання, обраним способом вчинення злочину, складом і кваліфікацією організованої групи та деякими іншими обставинами [4, с.9-19].

Підбиваючи підсумок аналізу основних елементів розглядуваної категорії, варто звернути увагу на те, що типові моделі механізму злочину, з одного боку, служать для формування ієрархічної системи типових версій, що будуються і розробляються в методиках розслідування злочинів, а з іншого – формують змістовний бік закономірно виникаючих окремих версій про різні елементи події злочину під час його розслідування. Практична цінність дослідження даних моделей полягає у прив'язці динаміки змінюваних елементів механізму до системи типових версій розслідування, як пізнавальних засобів діяльності слідчого, а через них – до реалізації завдань конструювання методологічно цілісної та методично компактною системи прийомів та операцій, спрямованих на встановлення об'єктивної істини по справі.

Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що, по-перше, при розслідуванні крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених організованими групами, моделі механізму є інформаційною базою, що відображає властивості досліджуваних явищ і процесів, пов'язаних зі злочинною діяльністю. За допомогою даних моделей слідчий має можливість відновити утрачені факти, що сприяють відшукуванню і дослідженню доказів, а в остаточному підсумку, розкриттю скоєного злочину. По-друге, криміналістична модель механізму крадіжки даного виду сприяє правильній кримінально-правовій кваліфікації протиправного діяння; виявленню осіб, які його вчинили; встановленню зв'язків між фактами, їх часовою і просторовою характеристиками, усуненню протиріч між фактами; визначенню напрямку розслідування злочину тощо.

Література

1. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд. доп. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
2. Кустов А.М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления. – М., 1997. – 228 с.
3. Образцов В.А. Криминалистика: модели средств и технологий раскрытия преступлений. Курс лекций. – М.: Изд-во ИМПЭ–ПАБЛИШ, 2004. – 400 с.
4. Раскрытие и расследование преступлений в сфере топливно-энергетического комплекса: Учебно-методическое пособие для следователей (дознавателей) и оперативных сотрудников органов внутренних дел. – М.: Следственный комитет при МВД России, 2006. – 158 с.

ДУНДИЧ Л.В. ТИПОВЫЕ МОДЕЛИ МЕХАНИЗМА КРАЖ ГРУЗОВ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ, СОВЕРШАЕМЫЕ ОРГАНИЗОВАННЫМИ ГРУППАМИ. Статья посвящена анализу основных элементов типовой модели механизма краж грузов на железнодорожном транспорте, совершенных организованными группами, и использованию этих знаний при расследовании соответствующих преступлений.

DUNDYCH L.V. TYPICAL MODELS OF THE MECHANISM OF THEFTS OF CARGOES ON THE RAILWAY TRANSPORTATION WHICH ARE MADE BY THE ORGANIZED GROUPS. The article is devoted to the analysis of the main elements of a typical model of loads theft mechanism on rail transport, committed by organized groups, and to the use of these knowledge during investigation of such crimes.

УДК 343.9

М. В. ТРЕТЬЯКОВА

Харківський Національний університет внутрішніх справ

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто теоретичні питання сутності механізму реалізації прав та свобод суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності як одного з етапів забезпечення прав та свобод людини в кримінальному процесі України.

Надійшла до редколегії 25.01.2008

Сучасні правові тенденції пов'язані з визнанням на державному рівні необхідності дотримання й забезпечення прав та свобод людини. Основними напрямками державної політики України в галузі прав людини є створення належних умов і процедур для повної та безперешкодної реалізації кожною особою своїх прав і законних інтересів [1]. У зв'язку з цим необхідні дослідження щодо забезпечення прав та свобод людини, а також елементів і механізму його реалізації.

Окремі аспекти механізму реалізації прав суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності розглядалися в роботах відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Ю.М. Грошевим, П.А. Лупинською, Т.В. Омельченко, О.Ф. Скакун, Ю.П. Яновичем та інших дослідників. Проте, проблема забезпечення прав та свобод суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, удосконалення механізму його реалізації на нинішньому етапі розбудови правової держави набула особливої актуальності. Тому метою

цієї статті є розгляд теоретичних питань реалізації прав та свобод суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, а також її механізму як одного з етапів забезпечення прав та свобод людини в кримінальному процесі України.

У тлумачних словниках сучасної української мови поняття «реалізувати» трактується як «здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя» [2, с.1018]. В науці «реалізація» прав людини визначається як складний процес, спрямований на втілення в життя самою особою закріплених у чинному законодавстві України норм права, можливостей для задоволення особистих і суспільних потреб та інтересів, а також діяльність органів, підприємств, установ, організацій щодо створення умов для ефективного здійснення людиною її прав, їх охорона і захист від протиправних посягань та дії компетентних суб'єктів задля відновлення порушених прав людини і громадянина [3, с.87-95].